1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə milli iqtisadiyyatın formalaşmasının xüsusiyyətlərini təhlil edin.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) 1918-ci il mayın 28-də elan olundu və qısa müddətli – 23 aylıq fəaliyyət göstərdi. Bu dövr milli iqtisadiyyatın formalaşmasında ilk real addımların atıldığı mərhələ oldu. AXC hökuməti ilk növbədə iqtisadi müstəqilliyi təmin etməyə, xarici təsirləri azaltmağa çalışdı. Dövlət mülkiyyəti formalaşdırıldı, bank sistemi qurulmağa başladı. Milli valyutanın dövriyyəyə buraxılması planlaşdırılırdı, lakin bu tam reallaşmadı. Əsas məqsəd neft sərvətlərinə sahib çıxmaq və onu milli inkişafın əsasına çevirmək idi. Bakı nefti üzərində nəzarət uğrunda mübarizə gedirdi. Hökumət idxaldan asılılığı azaltmaq, daxili istehsalı artırmaq, kənd təsərrüfatında və sənayedə islahatlar həyata keçirmək istəyirdi. Lakin müharibə və qeyri-sabitlik iqtisadi planların tam həyata keçməsinə imkan vermədi. AXC dövründə milli iqtisadi düşüncə və idarəetmə formalaşmağa başladı.

———

2. Azərbaycan iqtisadiyyatının Sovetlər Birliyi dövründəki iqtisadi inkişaf xüsusiyyətlərini təhlil edin.

Sovet dövründə Azərbaycan planlı sosialist iqtisadiyyatının bir hissəsi olaraq fəaliyyət göstərirdi. 1920-ci ildən sonra mərkəzləşdirilmiş iqtisadi idarəetmə sistemi tətbiq olundu. Bütün strateji sahələr – xüsusilə neft sənayesi dövlətin tam nəzarətinə keçdi. Kollektivləşdirmə nəticəsində kənd təsərrüfatında fərdi mülkiyyət ləğv edildi. İkinci Dünya müharibəsindən sonra ağır sənaye sahələri, o cümlədən neft-kimya, maşınqayırma və metallurgiya sürətlə inkişaf etdirildi. Əhalinin məşğulluğu dövlət tərəfindən təmin olunurdu və işsizlik anlayışı rəsmi olaraq mövcud deyildi. Lakin məhsuldarlıq aşağı idi və effektivlik zəif idi. Dövlət subsidiyaları və plan iqtisadiyyatı nəticəsində bazar prinsipləri yox idi. Sovet dövrü həm də Azərbaycanda sənayeləşmənin və urbanizasiyanın artdığı bir dövr oldu. Amma iqtisadi müstəqillik yox idi – bütün qərarlar Moskvada qəbul olunurdu.

———

3. Azərbaycan iqtisadiyyatının müstəqillikdən sonrakı dövrdə inkişaf mərhələlərini açıqlayın.

Azərbaycanın iqtisadi inkişafı müstəqillikdən sonra bir neçə mərhələyə bölünür:

1. 1991–1995: Tənəzzül dövrü, çünki Qarabağ müharibəsi, iqtisadi böhran, hiperinflyasiya, enerji böhranı yaşanırdı.
2. 1995–2003: Sabitləşmə və struktur islahatları mərhələsi – ilk

iqtisadi islahat proqramları qəbul edildi, özəlləşdirməyə başlanıldı, milli valyuta möhkəmləndi.

3. 2004–2014: İqtisadi artım və dirçəliş dövrü – neft gəlirlərinin artması ilə ÜDM sürətlə yüksəldi, infrastruktur layihələrə və sosial sahəyə böyük investisiyalar qoyuldu.
4. 2015 və sonrası: Post-neft dövrü və diversifikasiya mərhələsi – neftdənkənar sektorun inkişafı prioritet elan olundu, "Azərbaycan 2020", "Azərbaycan 2030" kimi strategiyalar qəbul edildi.

Bu mərhələlər ölkənin keçid iqtisadiyyatından bazar iqtisadiyyatına inteqrasiya yolunu əks etdirir.

———

4. Azərbaycan iqtisadiyyatının tənəzzül dövrünün (1991–1995) xüsusiyyətlərini təhlil edin.

1991–1995-ci illər Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün dərin tənəzzül dövrü idi. Sovet İttifaqının dağılması nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı xarici ticarət əlaqələrindən, daxili bazar resurslarından və texniki təminatdan məhrum oldu. Qarabağ müharibəsi ölkənin istehsal gücünü dağıtdı, əhali məcburi köçkün vəziyyətinə düşdü. İnflyasiya yüzlərlə faizlə ölçülürdü. Milli valyuta – manatın məzənnəsi stabil deyildi. ÜDM təxminən 50%-dən çox azaldı. Dövlət müəssisələrinin fəaliyyəti dayanmışdı. Əhalinin yaşayış səviyyəsi kəskin şəkildə pisləşmiş, işsizlik artmışdı. Xarici investisiya yox idi. Enerji qıtlığı ölkəni iqtisadi və sosial iflic vəziyyətinə salmışdı. Bu dövr müstəqillik üçün ağır iqtisadi sınaq mərhələsi sayılır.

———————

1. Azərbaycan iqtisadiyyatının dərin iqtisadi islahatlar, keçid və bərpa dövrünün (1995–2003) başlıca xüsusiyyətlərini açıqlayın.

1995–2003-cü illər Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün keçid dövrünün əsas mərhələsini təşkil edir və bu dövr "dərin islahatlar və bərpa" mərhələsi kimi xarakterizə olunur. Ölkə 1991–1994-cü illərdə ağır iqtisadi böhran yaşadıqdan sonra 1995-ci ildən etibarən bazar iqtisadiyyatına keçid istiqamətində ilk sistemli addımlar atıldı. Bu dövrdə həyata keçirilən əsas islahatlar – özəlləşdirmə proqramlarının həyata keçirilməsi, kənd təsərrüfatında torpaq islahatları, qiymətlərin liberallaşdırılması, vergi və gömrük sisteminin yaradılması, milli valyutanın möhkəmləndirilməsi və inflyasiyanın nəzarət altına alınması kimi sahələri əhatə etdi.

1995-ci ildə qəbul edilən "İqtisadi islahatların dərinləşdirilməsi üzrə Dövlət

Proqramı" bu prosesin əsas hüquqi bazasını yaratdı. Torpaq özəlləşdirildi, dövlət müəssisələri satışa çıxarıldı, kolxoz və sovxozlar ləğv olundu. İnflyasiya 1994-cü ildə 1700%-dən 2003-cü ildə tək rəqəmli səviyyəyə endirildi. Xarici investisiyalar, xüsusilə neft sektoru üzrə, artmağa başladı. Bank sektoru formalaşdı və Mərkəzi Bankın nəzarəti gücləndirildi. Beynəlxalq maliyyə institutları ilə əməkdaşlıq (Dünya Bankı, AİB, IMF) genişləndi. Bu dövr iqtisadiyyatda sabitliyin bərpası, sosial gərginliyin azaldılması və bazar prinsiplərinə keçidin möhkəmləndirilməsi ilə yadda qaldı. İqtisadi artım zəif olsa da, uzunmüddətli dayanıqlı inkişaf üçün hüquqi və institusional baza bu illərdə qoyuldu.

---

6. Azərbaycan iqtisadiyyatının iqtisadi inkişaf və tərəqqi dövrünün (2004–2014) başlıca xüsusiyyətlərini açıqlayın.

2004–2014-cü illər Azərbaycanın iqtisadi inkişafında yüksək artım dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu mərhələ əsasən "Əsrin müqaviləsi" nəticəsində əldə edilən neft gəlirləri hesabına mümkün oldu. Xüsusilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin istifadəyə verilməsi ölkəyə xarici valyuta axınını artırdı. ÜDM-də illik ikirəqəmli artım qeydə alındı. Dövlət Neft Fondu vasitəsilə gəlirlər toplanaraq infrastrukturun, təhsil və səhiyyənin inkişafına yönəldildi. Eyni zamanda iri infrastruktur layihələri – yollar, körpülər, hava limanları, metro xətləri inşa edildi. Bank sektoru genişləndi, investisiya mühiti yaxşılaşdı, sosial rifah artdı. Neft amilindən asılılıq artsa da, bu illərdə iqtisadi artımın sosial nəticələri də özünü göstərdi – yoxsulluq səviyyəsi azaldı, əməkhaqları artdı. Dövlət sektoru genişlənməklə yanaşı, özəl sektorun inkişafı üçün də əlverişli mühit yaradıldı.

---

7. Post-neft dövrünün (2015-ci il və sonra) xarakterik xüsusiyyətlərini göstərin.

2015-ci ildən sonra Azərbaycan iqtisadiyyatı post-neft dövrünə daxil oldu. Neftin dünya bazar qiymətlərinin kəskin ucuzlaşması ölkə iqtisadiyyatında ciddi təzyiqlərə səbəb oldu. Manat iki dəfə devalvasiya edildi və nəticədə idxal məhsulları bahalaşdı. Bununla belə, bu dövr iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi üçün dönüş nöqtəsinə çevrildi. "Azərbaycan 2020" və sonrakı "Azərbaycan 2030" strateji sənədlərində qeyri-neft sektorunun inkişafı prioritet elan olundu. Kənd təsərrüfatı, turizm, informasiya texnologiyaları və nəqliyyat sahələrinə böyük diqqət ayrıldı. Eyni zamanda rəqəmsal transformasiya və innovasiya siyasəti reallaşdırılmağa başlandı. Dövlət müəssisələrində islahatlar aparıldı, "ASAN xidmət", "DOST" kimi yeni ictimai xidmət modelləri tətbiq olundu. Neftdənkənar ixracın stimullaşdırılması və sahibkarlığın inkişafı əsas məqsədlərdən biri oldu. Bu dövr artıq enerji resurslarına deyil, insan

kapitalına və texnologiyaya əsaslanan inkişaf mərhələsinin başlanğıcı idi.

---

8. Müstəqil Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatının formalaşması istiqamətində həyata keçirilmiş tədbirlər və onların nəticələrini xarakterizə edin.

Müstəqillik əldə edildikdən sonra Azərbaycan iqtisadiyyatı planlı sosialist sistemindən bazar iqtisadiyyatına keçid etdi. Bu keçid üçün bir sıra fundamental tədbirlər həyata keçirildi. İlk olaraq, 1995-ci ildə "İqtisadi islahatların dərinləşdirilməsi üzrə dövlət proqramı" qəbul edildi. Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi həyata keçirildi – bu, mülkiyyət formasının dəyişməsi ilə nəticələndi. İnflyasiya ilə mübarizə üçün sabit pul siyasəti quruldu, milli valyuta möhkəmləndirildi. Xarici investisiyaların cəlbi üçün hüquqi baza yaradıldı. İqtisadiyyatda sahibkarlığın inkişafı üçün azad ticarət zonaları və güzəştli vergi siyasəti tətbiq olundu. Bank sektoru formalaşdırıldı, Mərkəzi Bank gücləndirildi. Dövlətin iqtisadiyyatda rolu tədricən azaldıldı, bazar münasibətləri təşviq edildi. Bu tədbirlər nəticəsində bazar iqtisadiyyatı prinsipləri möhkəmləndi, özəl sektor iqtisadiyyatın əsas lokomotivinə çevrildi.

---

9. Azərbaycan iqtisadiyyatının makroiqtisadi təhlilini verin.

Makroiqtisadi təhlil ölkənin iqtisadi göstəricilərini geniş ölçüdə qiymətləndirir. Azərbaycanda ÜDM, inflyasiya, milli gəlir, məşğulluq və investisiyalar kimi göstəricilər bu təhlilin əsas predmetidir. Son illər ərzində ÜDM-in strukturunda qeyri-neft sektorunun payı artmaqda davam edir. İqtisadi artım daha çox dövlət investisiyaları və sosial infrastruktur layihələri ilə bağlıdır. İnflyasiya hədəflənən səviyyədə saxlanılır və Mərkəzi Bank tərəfindən monetar siyasət vasitəsilə tənzimlənir. Xarici ticarət balansı, xüsusilə neft ixracına əsaslandığından, neftin dünya qiymətlərindən asılılıq yüksəkdir. Dövlət Neft Fondu büdcə dayanıqlığını dəstəkləyir. İşsizlik göstəriciləri nisbətən sabitdir, amma gənclər arasında işsizlik problemi aktualdır. Makroiqtisadi stabillik ölkədə investisiya mühitini yaxşılaşdırır və sosial proqramların genişlənməsinə şərait yaradır.

---

10. Ölkəmizdə ÜDM-in strukturu və dinamikasını açıqlayın.

ÜDM (Ümumi Daxili Məhsul) ölkənin müəyyən dövr ərzində yaratdığı iqtisadi dəyəri göstərir. Azərbaycanda ÜDM-in strukturu son illərdə mühüm dəyişikliklərə məruz qalıb. Əvvəllər ÜDM-in əsas hissəsi neft sektorundan

formalaşırdısa, indi qeyri-neft sektorunun payı artmaqdadır. ÜDM-in formalaşmasında xidmət sahəsi (maliyyə, nəqliyyat, turizm, informasiya texnologiyaları və s.) önəmli yer tutur. Kənd təsərrüfatı da ÜDM-in əsas sahələrindən biridir. Ənənəvi olaraq sənaye sektoru, xüsusən neft hasilatı və emalı strateji rol oynayır. ÜDM-in dinamikası isə əsasən neft qiymətlərindən, xarici investisiyalardan və daxili tələbdən asılı olaraq dəyişir. 2005–2014-cü illərdə ÜDM artımı daha sürətli olmuşdur. 2015-ci ildə baş verən devalvasiyadan sonra ÜDM-də geriləmələr olsa da, son illərdə artım tendensiyası müşahidə olunur. Struktur baxımından diversifikasiya siyasəti uğurla aparılır.

11. Ölkəmizdə inflyasiyanın sosial-iqtisadi nəticələri və onun hədəflənməsi.

İnflyasiya – qiymətlərin ümumi səviyyəsinin davamlı artması – ölkə iqtisadiyyatında həm sosial, həm də iqtisadi təsirlərə səbəb olur. Azərbaycanda inflyasiya, xüsusilə 1990-cı illərin əvvəllərində hiperinflyasiya formasında müşahidə olunmuş, əhalinin real gəlirlərini kəskin azaldaraq alıcılıq qabiliyyətini zəiflətdi. Qiymətlərin kəskin artması orta təbəqənin yoxsullaşmasına, sosial təbəqələşmənin dərinləşməsinə səbəb oldu. Dövlət büdcəsində xərclərin real dəyəri azaldı. İnflyasiyanın hədəflənməsi siyasəti Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilir. Bu, inflyasiyanın müəyyən faiz səviyyəsində saxlanılmasına yönəlmiş siyasətdir. Azərbaycanda inflyasiya hədəfi əsasən 4±2% diapazonunda müəyyən edilir. Monetar siyasət alətləri – əsas faiz dərəcələri, açıq bazar əməliyyatları və ehtiyat normativləri vasitəsilə inflyasiya tənzimlənir. İnflyasiyanın hədəflənməsi sosial sabitlik və iqtisadi etimad üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır.

———

12. Azərbaycanda iqtisadi artım və iqtisadi artımın əsas drayverlərini xarakterizə edin.

İqtisadi artım – ölkənin istehsal etdiyi mal və xidmətlərin həcminin artmasıdır. Azərbaycanda iqtisadi artım əsasən neft sektoruna əsaslansa da, son illər qeyri-neft sahələri də əhəmiyyətli artım mənbəyinə çevrilmişdir. 2004–2014-cü illərdə neft gəlirləri hesabına yüksək artım tempi müşahidə olundu. Lakin 2015-ci ildən sonra qeyri-neft sektorunun drayverləri – kənd təsərrüfatı, turizm, logistika, İKT sahəsi və sənaye parkları xüsusi rol almağa başladı. Dövlət investisiyaları və xarici investorların marağı infrastrukturun yenilənməsi və iqtisadi mühitin yaxşılaşmasına gətirib çıxardı. Eyni zamanda, insan kapitalının inkişafı və təhsil sahəsində islahatlar uzunmüddətli artımın əsas təməllərindəndir. İqtisadi artımın davamlı və inklüziv olması üçün innovasiyalar, rəqəmsallaşma və diversifikasiya əsas prioritet kimi irəli sürülür.

13. Milli gəlir və onun yenidən bölgüsünü xarakterizə edin.

Milli gəlir – ölkədə istehsal olunmuş mal və xidmətlərdən əldə olunan xalis gəlirdir. Bu, adətən əmək haqqı, sahibkarlıq gəliri, faiz, renta və mənfəət formasında əhalinin ixtiyarına verilir. Azərbaycanda milli gəlirin əsas hissəsi neft sektorundan formalaşırdı, lakin bu asılılığın azaldılması üçün tədbirlər görülür. Milli gəlirin bölgüsü dövlət siyasətinin əsas hədəflərindəndir, çünki qeyri-bərabər bölgü sosial gərginlik yarada bilər. Bu səbəbdən dövlət sosial müdafiə, minimum əmək haqqının artırılması, vergi güzəştləri və subsidiya siyasəti vasitəsilə əhalinin aztəminatlı hissəsinin gəlir səviyyəsini artırmağa çalışır. Yenidən bölgü eyni zamanda dövlət büdcəsi, sosial fondlar və digər mexanizmlərlə həyata keçirilir. Regionlararası gəlir bərabərsizliyinin azaldılması da bu siyasətin tərkib hissəsidir. Hədəf inklüziv və ədalətli iqtisadi model qurmaqdır.

---

14. Ölkəmizdə əmək bazarının xüsusiyyətlərini təhlil edin.

Azərbaycanın əmək bazarı son illərdə mühüm struktur dəyişikliklərinə məruz qalıb. Əmək bazarının əsas xüsusiyyətləri arasında işçi qüvvəsinin təhsili, yaş strukturu, şəhər və kənd bölgüsü mühüm yer tutur. İşçi qüvvəsinin əksəriyyəti xidmət sektorunda, sonra isə sənaye və kənd təsərrüfatında cəmləşib. Əmək bazarının əsas problemlərindən biri qeyri-formal məşğulluğun yüksək səviyyəsidir – bu isə əmək və sosial hüquqların zəifləməsinə səbəb olur. Gənclər arasında işsizlik nisbətən yüksəkdir, çünki təhsil sistemi ilə əmək bazarının tələbləri arasında uyğunsuzluq mövcuddur. Eyni zamanda əmək miqrasiyası da bazarın dinamikasına təsir göstərir. Dövlət məşğulluq xidmətləri və özünəməşğulluq proqramları vasitəsilə bazara müdaxilə edir. Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı və uzaqdan iş modellərinin yayılması isə əmək bazarının yeni tendensiyalarındandır.

---

15. Məşğulluğun artırılması istiqamətində həyata keçirilən strategiyaları xarakterizə edin.

Azərbaycanda məşğulluğun artırılması üçün çoxsaylı dövlət proqramları və strategiyalar həyata keçirilmişdir. “Azərbaycan Respublikasında Məşğulluq Strategiyası” və “2019–2023-cü illər üzrə Məşğulluğa Dəstək Dövlət Proqramı” bu sahədə əsas sənədlərdir. Strategiyalar çərçivəsində ilk növbədə əmək bazarına çıxış imkanlarının artırılması hədəflənmişdir. Özünüməşğulluq

proqramı vasitəsilə aztəminatlı ailələrə öz kiçik bizneslərini qurmaq üçün avadanlıq və təlim dəstəyi verilir. Peşə hazırlığı və yenidən ixtisaslaşdırma proqramları işsiz şəxslərin əmək bazarına inteqrasiyasını asanlaşdırır. ASAN Kadr və DOST Mərkəzləri bu prosesi sürətləndirən innovativ xidmətlərdir. Rəqəmsallaşma və onlayn iş yerləri bazasının yaradılması da müasir yanaşmalardandır. Məqsəd əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə və işsizlik səviyyəsinin minimallaşdırılmasıdır.

---

16. Azərbaycanda insan kapitalının inkişaf etdirilməsi və "insan inkişafı" indeksini xarakterizə edin.

İnsan kapitalı – ölkənin təhsilli, sağlam və bacarıqlı insan resurslarıdır. Azərbaycanda insan kapitalının inkişaf etdirilməsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindəndir. Təhsil sistemində islahatlar, ali məktəblərin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, təqaüd proqramları və STEAM təhsili bu prosesin tərkib hissəsidir. Səhiyyə sahəsində də icbari tibbi sığorta və elektron səhiyyə kimi yeniliklər tətbiq olunur. BMT-nin İnsan İnkişafı İndeksi – təhsil səviyyəsi, gözlənilən ömür uzunluğu və adambaşına düşən gəliri ölçür. Azərbaycan bu indeks üzrə mütəmadi olaraq irəliləmiş və "yüksək insan inkişafı" kateqoriyasına daxil olmuşdur. 2023-cü il məlumatına əsasən, Azərbaycan təhsilin orta müddəti və ömür uzunluğu baxımından dünya ortalamasına yaxın mövqe tutur. Hədəf – insan kapitalını gücləndirməklə iqtisadi inkişafın keyfiyyətini artırmaqdır.

---

17. Azərbaycanda sosial siyasətin məqsəd və xüsusiyyətlərini açıqlayın.

Azərbaycanın sosial siyasəti əhalinin sosial müdafiəsini təmin etmək, sosial bərabərliyi gücləndirmək və rifahı artırmaq məqsədi daşıyır. Bu siyasət əsasən aztəminatlı təbəqələrin sosial təminatla əhatələnməsinə, pensiya sisteminin təkmilləşdirilməsinə, sağlamlıq və təhsil imkanlarının genişləndirilməsinə yönəlib. Sosial siyasətin bir xüsusiyyəti ünvanlı sosial yardımların genişləndirilməsidir – yalnız ehtiyacı olanlara yardım yönəldilir. Əmək pensiyaları və müavinətlər mütəmadi indeksləşdirilərək inflyasiyaya uyğunlaşdırılır. Əhalinin rifahını yaxşılaşdırmaq üçün mənzil təminatı proqramları, minimum əməkhaqqının artırılması və sosial xidmətlər sahəsində rəqəmsallaşma tətbiq olunur. "DOST" və "ASAN" xidmət modelləri vətəndaş məmnunluğunu artırmaqla sosial siyasətin effektivliyini təmin edir. Sosial siyasət eyni zamanda ölkədə daxili sabitliyin və sosial ədalətin qorunmasında strateji rol oynayır.

18. Azərbaycanda yoxsulluqla mübarizə və onun azaldılması üzrə dövlət siyasətinin təhlilini verin.

Yoxsulluqla mübarizə Azərbaycanda sosial-iqtisadi siyasətin əsas istiqamətlərindən biridir. 2000-ci illərin əvvəllərində ölkədə yoxsulluq səviyyəsi 45%-dən çox idisə, neft gəlirləri və sosial proqramlar hesabına bu göstərici 5-6%-ə qədər endirildi. Yoxsulluğun azaldılması üçün ünvanlı sosial yardım sistemi tətbiq olunub – bu, ehtiyacı olan ailələrin yardım almaqda prioritetləşdirilməsini təmin edir. Özünüməşğulluq və mikro kredit layihələri yoxsul əhali qruplarının iqtisadi fəallığını artırmaq üçün vasitə rolunu oynayır. Əməkhaqqı və minimum pensiyalar artırılıb, kənd yerlərində infrastruktur inkişaf etdirilib. Təhsil və səhiyyəyə bərabər çıxış imkanları yaradılıb. Hədəf – struktur yoxsulluğun aradan qaldırılması və yeni yoxsul təbəqələrin yaranmasının qarşısını almaqdır. Bu istiqamətdə Dünya Bankı və BMT-nin dəstəyilə müxtəlif layihələr həyata keçirilir.

---

19. Azərbaycan Respublikasında formalaşdırılmış işsizlikdən sığorta mexanizmi haqqında bəhs edin və onun əhalinin sosial müdafiəsi baxımından əhəmiyyətini açıqlayın.

İşsizlikdən sığorta sistemi Azərbaycanda 2018-ci ildən tətbiq olunmağa başlanılıb. Bu sistemin əsas məqsədi – işsiz qalan şəxslərin müvəqqəti dövrdə maddi təminatla əhatələnməsini təmin etmək və onların əmək bazarına geri dönməsini asanlaşdırmaqdır. Sığorta fonduna həm işəgötürən, həm də işçi tərəfindən aylıq ödənişlər edilir. İşsiz qalan şəxs müəyyən şərtlərlə bu fond hesabına müavinət alır. Bu mexanizm sosial müdafiəni gücləndirir, vətəndaşın gəlir itkisini qismən kompensasiya edir. Eyni zamanda, işsizlikdən sığorta sistemi şəffaf əmək münasibətlərini təşviq edir, qeyri-formal əmək bazarının azalmasına şərait yaradır. Sistem təlim proqramları və işə düzəltmə xidmətləri ilə də inteqrasiya olunmuşdur. Bu, sadəcə maddi dəstək deyil, həm də yenidən işə inteqrasiya mexanizmidir. Əhalinin sosial təhlükəsizliyi baxımından müasir və effektiv vasitədir.

---

20. Azərbaycanda dövlət sektorunun strukturunu açıqlayın.

Azərbaycanın dövlət sektoru ölkənin iqtisadi və sosial sahələrində mühüm funksiyaları yerinə yetirən təşkilat və qurumlar sistemidir. Bu sektor əsasən mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, dövlət müəssisələri, dövlət fondları

(məsələn, Dövlət Neft Fondu), dövlət universitetləri və digər rəsmi qurumlardan ibarətdir. Dövlət sektoru iqtisadiyyatın strateji sahələrində – energetika, nəqliyyat, rabitə, müdafiə və səhiyyə – əsas rol oynayır. Dövlət sektorunun strukturu icraedici funksiyaları yerinə yetirən nazirliklər, komitələr və agentliklərlə yanaşı, dövlətə məxsus kommersiya müəssisələrindən də ibarətdir. Onların fəaliyyəti dövlət büdcəsi və xüsusi fondlar vasitəsilə maliyyələşdirilir. Bu struktur dövlətin iqtisadiyyata nəzarətini və vətəndaşlara xidmət göstərməsini təmin edir. Dövlət sektoru islahatlarla daha çevik və səmərəli idarəetmə modelinə keçməyə çalışır.

21. Ölkədə özəl sektorun iqtisadi inkişafda rolunun artmasında dövlət-özəl tərəfdaşlığının əhəmiyyətini izah edin.

Özəl sektorun iqtisadi inkişafdakı rolunu artırmaq üçün dövlət-özəl tərəfdaşlığı (DÖT) mühüm vasitə kimi çıxış edir. DÖT modeli çərçivəsində dövlət və özəl müəssisələr ortaq layihələr həyata keçirir – xüsusilə infrastruktur, səhiyyə, təhsil, nəqliyyat və enerji sahələrində. Azərbaycanda bu yanaşma 2016-cı ildən geniş yayılmağa başladı. Məsələn, bəzi yolların, yeni məktəblərin tikintisi, sənaye parklarının idarə edilməsi özəl investorlarla birgə həyata keçirilir. Bu, dövlətin maliyyə yükünü azaldır, layihələrin daha sürətli və səmərəli həyata keçirilməsini təmin edir. Eyni zamanda, özəl sektorun texnologiya, idarəetmə və innovasiya sahəsindəki bacarıqları dövlət layihələrinə inteqrasiya olunur. DÖT həm də iş yerlərinin artmasına, yeni investisiya cəlbinə və iqtisadiyyatın diversifikasiyasına töhfə verir. Bu model inkişaf etmiş ölkələrdə sınaqdan keçmiş və effektivliyi sübut olunmuş bir vasitədir.

———

22. Real və maliyyə sektorlarının xüsusiyyətlərini açıqlayın.

Real sektor – iqtisadiyyatın mal və xidmətlərin istehsalı ilə məşğul olan hissəsidir. Buraya sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti və xidmət sahələri daxildir. Real sektorun fəaliyyəti birbaşa fiziki istehsalla və əhali üçün dəyər yaradılması ilə bağlıdır. Maliyyə sektoru isə iqtisadi subyektlər arasında vəsaitlərin toplanması və bölüşdürülməsi funksiyasını həyata keçirir. Banklar, sığorta şirkətləri, fond bazarları və investisiya qurumları bu sahənin əsas elementləridir. Azərbaycanda real sektor iqtisadiyyatın əsas ağırlığını daşıyır və ÜDM-in böyük hissəsi buradan formalaşır. Maliyyə sektoru isə bu proseslərin maliyyə təminatçısı rolunda çıxış edir – investisiyalar üçün kapital ayırır, kredit verir və iqtisadi sabitlik yaradır. Real və maliyyə sektorları bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Real sektor inkişaf etdikcə maliyyə sektoru da genişlənir və əksinə. Bu iki sektorun balanslı inkişafı iqtisadi dayanıqlığın əsas şərtidir.

23. Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi proqramlarının ölkə iqtisadiyyatına təsirini açıqlayın.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra sosialist iqtisadi sistemindən bazar iqtisadiyyatına keçidin əsas addımlarından biri dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi oldu. 1995-ci ildən etibarən birinci və ikinci özəlləşdirmə proqramları qəbul edildi. Bu proqramlar nəticəsində minlərlə dövlət müəssisəsi və obyektləri özəl sektora verildi. Özəlləşdirmə əmlakın səmərəliliyini artırdı, yeni sahibkarlıq təbəqəsinin formalaşmasına səbəb oldu, dövlətin idarəetmə yükünü azaltdı və investisiya mühitini yaxşılaşdırdı. Kiçik müəssisələrin özəlləşdirilməsi sürətlə başa çatdırıldı, lakin iri strateji müəssisələrdə bu proses daha ehtiyatla aparıldı. Özəlləşdirmə həmçinin dövlət büdcəsinə gəlir gətirdi və iqtisadi fəaliyyətin genişlənməsinə şərait yaratdı. Bununla belə, prosesin bəzi mərhələlərində şəffaflıq və ədalətli bölgü məsələləri də tənqid olunub. Ümumilikdə isə, bu siyasət Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatına keçidində mühüm mərhələ sayılır.

---

24. Kiçik və orta biznesin inkişafına dövlətin dəstəyinin rolunu açıqlayın.

Kiçik və orta biznes (KOB) iqtisadiyyatın mühüm komponentidir və məşğulluğun artırılmasında, vergi bazasının genişlənməsində əsas rol oynayır. Azərbaycanda KOB-un inkişafı üçün dövlət tərəfindən bir sıra mexanizmlər tətbiq olunur. “KOB Dostu” və “KOB Evi” konsepsiyaları, güzəştli kredit proqramları, subsidiyalar və vergi güzəştləri bu dəstəyin əsas formalarıdır. Kənd yerlərində və regionlarda KOB-un inkişafı xüsusi prioritet təşkil edir, çünki bu, həm də regional balansın qorunmasına xidmət edir. Dövlət-özəl tərəfdaşlığı modeli çərçivəsində KOB-lar iri layihələrdə iştirak imkanları əldə edir. Qanunvericilikdə KOB-ların qeydiyyat, vergi hesabatı və lisenziyalaşma prosedurları sadələşdirilmişdir. Sahibkarların təlim və məsləhət xidmətləri ilə dəstəklənməsi onların bazara çıxış imkanlarını artırır. Hədəf, KOB-ların ÜDM-də və ixracda payının əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasıdır.

---

25. “Qlobal rəqabətlilik indeksi” və “Biznes asanlığı indeksi”nin indikatorlarını və Azərbaycan iqtisadiyyatında xarakterini izah edin.

“Qlobal Rəqabətlilik İndeksi” Dünya İqtisadi Forumunun hazırladığı hesabatdır və ölkələrin innovasiya, infrastruktur, təhsil, makroiqtisadi sabitlik və əmək

bazarı kimi 12 sütun üzrə qiymətləndirilir. Azərbaycan bu indeksdə son illərdə müsbət irəliləyişlər göstərmiş, xüsusən infrastruktur, informasiya texnologiyaları və bazar effektivliyi üzrə öncül yerlərdə qərarlaşmışdır. “Biznes Asanlığı İndeksi” isə Dünya Bankı tərəfindən hazırlanır və biznesin qeydiyyatı, tikinti icazələri, elektrik enerjisi əldə etmə, vergi ödəmə və müqavilələrin icrası kimi sahələri əhatə edir. Azərbaycan 2019-cu ildə bu indeksdə 190 ölkə arasında 34-cü yerdə qərarlaşıb. Bu göstəricilər ölkənin biznes mühitini, islahatların effektivliyini və xarici investorlar üçün cəlbediciliyini əks etdirir. İslahatların davam etməsi indekslərdə mövqelərin daha da yaxşılaşmasına imkan verəcək.

———

26. Azərbaycanda həyata keçirilən başlıca struktur islahatlarını xarakterizə edin.

Struktur islahatlar – iqtisadiyyatın məhsuldarlığını, çevikliyini və səmərəliliyini artırmaq məqsədilə aparılan fundamental dəyişikliklərdir. Azərbaycanda bu islahatlara dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi, dövlət idarəetməsinin optimallaşdırılması, gömrük və vergi sistemlərinin rəqəmsallaşdırılması, bank sektorunun sağlamlaşdırılması və dövlət müəssisələrinin korporativ idarəetmə prinsipləri ilə işləməsi daxildir. Eyni zamanda, əmək bazarının şəffaflaşdırılması və sosial müdafiə sisteminin təkmilləşdirilməsi də bu islahatların tərkib hissəsidir. “ASAN xidmət”, “DOST Agentliyi” və elektron hökumət xidmətləri idarəetmədə şəffaflıq və əlçatanlığı artırıb. Struktur islahatlar iqtisadiyyatın neftdən asılılığını azaltmaq, rəqabət qabiliyyətini artırmaq və dayanıqlı inkişaf modelinə keçid üçün vacibdir. Bu islahatlar həm də “Azərbaycan 2030” milli prioritetlərinin icrasına zəmin yaradır.

———

27. Azərbaycanda həyata keçirilən sənayeləşmə siyasətinin məqsədlərini açıqlayın.

Sənayeləşmə siyasətinin məqsədi – iqtisadiyyatın neftdən asılılığını azaltmaqla qeyri-neft sənayesini inkişaf etdirmək və iqtisadi şaxələndirməni təmin etməkdir. Azərbaycanda sənayeləşmə prosesi əsasən sənaye parklarının və məhəllələrinin yaradılması ilə müşayiət olunub. Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı, Balaxanı Sənaye Parkı və Mingəçevir Yüngül Sənaye Parkı bu siyasətin nümunələridir. Bu təşəbbüslər investisiyaların cəlb olunmasını asanlaşdırır, yerli istehsalın artımını və ixrac potensialını genişləndirir. Hədəf həm də texnologiya transferi, ixtisaslı kadr potensialının formalaşdırılması və yüksək əlavə dəyər yaradan istehsal sahələrinin təşviqidir. Dövlət tərəfindən bu sahəyə vergi və gömrük güzəştləri, infrastruktur təminatı və hüquqi dəstək

verilir. Sənayeləşmə siyasəti uzunmüddətli dayanıqlı iqtisadi artımın əsas sütunlarından biri hesab olunur.

---

28. Azərbaycanda sənayenin mövcud vəziyyəti və perspektiv inkişaf istiqamətlərini xarakterizə edin.

Hazırda Azərbaycanda sənaye sektoru əsasən iki hissəyə bölünür: neft sənayesi və qeyri-neft sənayesi. Neft sənayesi hələ də əsas ixrac mənbəyidir, lakin qeyri-neft sənayesi son illərdə sürətlə inkişaf etdirilir. Kimya, metallurgiya, qida və yüngül sənaye sahələri bu prosesdə önəmli yer tutur. Sənaye parklarının yaradılması, yerli istehsalın təşviqi və “Made in Azerbaijan” brendinin təşviqi bu istiqamətdə aparılan siyasətə daxildir. Perspektiv olaraq, yüksək texnologiyalı məhsulların istehsalına keçid, avtomatlaşdırma, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və yaşıl sənaye təşviq olunmaqdadır. Əmək məhsuldarlığının artırılması və ixracın genişləndirilməsi də hədəflər sırasındadır. Dövlət-özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində bir çox yeni sənaye müəssisələrinin açılması planlaşdırılır. Bu sektorun inkişafı uzunmüddətli iqtisadi təhlükəsizlik üçün vacibdir.

29. Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və strukturunun iqtisadiyyatda rolunu izah edin.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və strukturu Azərbaycan iqtisadiyyatında həm ərzaq təhlükəsizliyi, həm də məşğulluğun təmin olunması baxımından mühüm rol oynayır. Ölkə üzrə məşğul əhalinin təxminən 35%-ə yaxını bu sektorda çalışır. İstehsal strukturunda əsas məhsullar taxıl, pambıq, meyvə-tərəvəz, üzümçülük və heyvandarlıq məhsullarıdır. Son illərdə bu sahədə artım müşahidə olunur: kənd təsərrüfatının ÜDM-dəki payı təxminən 6–7% arasında dəyişir. Dövlət tərəfindən subsidiya, texnika təminatı və suvarma infrastrukturuna edilən sərmayələr məhsuldarlığın yüksəlməsinə təsir göstərmişdir. Struktur baxımından isə bitkiçiliklə yanaşı, heyvandarlığın da payı yüksəkdir, lakin texnologiya və innovasiya səviyyəsi hələ ki zəifdir. Aqrar sektor regionların sosial-iqtisadi inkişafına, ərzaq idxalından asılılığın azaldılmasına və ixrac potensialının artırılmasına mühüm töhfə verir. Bu səbəbdən sektorun şaxələndirilməsi və texnoloji modernləşdirilməsi vacibdir.

---

30. Sənaye parkları və məhəllələrinin qeyri-neft sənayesinin inkişafında rolunu izah edin.

Sənaye parkları və məhəllələri Azərbaycanın qeyri-neft sənayesinin

inkişafında əsas vasitələrdən biri kimi çıxış edir. Bu xüsusi iqtisadi zonalar investisiya cəlbi, istehsalın təşkili və ixrac potensialının artırılması baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır. Məsələn, Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı, Balaxanı Sənaye Parkı, Mingəçevir Yüngül Sənaye Parkı və Pirallahı Sənaye Parkı müvafiq sahələr üzrə ixtisaslaşmış və müasir infrastrukturla təmin edilmiş zonalardır. Bu ərazilərdə fəaliyyət göstərən sahibkarlara vergi və gömrük güzəştləri, torpaq icarəsi, texnoloji dəstək və dövlət zəmanətləri təqdim olunur. Sənaye parklarında əsasən kimya, energetika, tikinti materialları, tekstil və dərman preparatlarının istehsalı həyata keçirilir. Onlar yerli məhsulların daxili bazara çıxarılmasını və ixracını artırır, həmçinin yeni iş yerlərinin açılmasına şərait yaradır. Belə zonalar qeyri-neft sektorunun strukturlaşdırılmasına və rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsinə real töhfə verir.

_____

31. Azərbaycanda aqrar sektorun prioritet sahələrinin inkişaf istiqamətləri və bu sektora dövlət dəstəyini açıqlayın.

Azərbaycanda aqrar sektorun prioritet sahələrinə taxılçılıq, pambıqçılıq, üzümçülük, meyvə-tərəvəzçilik və heyvandarlıq daxildir. Bu sahələr həm əhalinin ərzaq təminatında, həm də regionların məşğulluğunda mühüm rol oynayır. Kənd təsərrüfatı sahəsi qeyri-neft sektorunun əsas sütunlarından biridir və iqtisadi şaxələndirmə siyasətində prioritet istiqamət sayılır. Dövlət bu sektora subsidiyalar, vergi və gömrük güzəştləri, texnika və gübrə təminatı, suvarma sistemlərinin bərpası, ağlabatan kreditlər və iqtisadi təşviq vasitəsilə geniş dəstək verir.

2020-ci ildən etibarən tətbiq olunan Elektron Kənd Təsərrüfatı İnformasiya Sistemi (EKTİS) ilə fermerlərə dəstək mexanizmləri sadələşdirilib. Eyni zamanda, aqrar sığorta fondu yaradılıb və dövlət iştiraklı layihələrlə risklərin bölüşdürülməsi təmin olunur. Aqroparklar və aqroklasterlər regionlarda yeni texnologiyaların tətbiqini, məhsuldarlığın artımını və ixrac potensialını gücləndirir. Prioritet istiqamətlərdə həm məhsuldarlıq, həm də emal güclərinin artırılması, beynəlxalq standartlara uyğunluq və “Made in Azerbaijan” brendinin gücləndirilməsi qarşıya məqsəd kimi qoyulub.

____

32. Azərbaycanda turizm sektorunun potensialını və səmərəli istifadə istiqamətlərini açıqlayın.

Azərbaycan turizm potensialı baxımından zəngin və müxtəlif coğrafi, mədəni, tarixi resurslara malik ölkədir. İqlim müxtəlifliyi, Xəzər dənizi sahili, dağlıq və meşəlik ərazilər, tarixi abidələr, milli mətbəx və multikultural mühit bu sahənin

inkişafı üçün böyük imkanlar yaradır. Qəbələ, Şəki, Lənkəran, Quba, Gəncə və Bakı turizm marşrutlarının əsas hissəsini təşkil edir. Azərbaycanda həm ekoturizm, həm mədəni turizm, həm də idman və sağlamlıq turizmi inkişaf etdirilir.

2011-ci ildən etibarən "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" strategiyasında turizm sektoru prioritet kimi göstərilib. "ASAN viza" sistemi, hava limanlarının modernləşdirilməsi, yolların və otellərin tikintisi, xalq sənətkarlığının təşviqi və beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsi (Formula 1, Avropa Oyunları, COP29 və s.) bu sahəyə səmərəli istifadə yollarıdır. Eyni zamanda, turizm sahəsində çalışan kadrların ixtisasartırması və xarici dil biliklərinin təkmilləşdirilməsi də sektorun effektivliyini artırır. Məqsəd – turizmi neftdənkənar sektorun əsas gəlir mənbələrindən birinə çevirməkdir.

---

33. Ölkədə xidmət sektoru və ölkənin iqtisadi inkişafdakı rolunu açıqlayın.

Xidmət sektoru müasir dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatının ən dinamik inkişaf edən sahələrindən biridir. Bu sektora nəqliyyat, rabitə, turizm, maliyyə, təhsil, səhiyyə, ticarət və ictimai iaşə xidmətləri daxildir. Xidmət sektorunun ÜDM-dəki payı son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə artıb və bu sahə məşğulluq baxımından da lider sahəyə çevrilib. Xüsusilə Bakı və iri şəhərlərdə bankçılıq, ticarət, daşınmaz əmlak və informasiya texnologiyaları xidmətləri geniş yayılmışdır.

Dövlət bu sektora rəqəmsallaşma, vergi güzəştləri, təhsil və innovasiya təşviqi kimi vasitələrlə dəstək verir. "ASAN xidmət", "DOST Agentliyi" kimi yeni idarəçilik modelləri xidmət sektorunun keyfiyyətini və vətəndaş məmnunluğunu artırmaq baxımından uğurlu nümunələrdir. Eyni zamanda, xidmət sektorunun inkişafı qeyri-neft sektorunun şaxələndirilməsi, ictimai rifahın yüksəldilməsi və daxili tələbin artırılması baxımından iqtisadi inkişafa güclü təsir göstərir. Bu sahədəki islahatlar ölkənin innovasiya və texnologiya yönümlü iqtisadi modelə keçidini sürətləndirir.

---

34. Azərbaycanda monetar siyasətin əsas istiqamətlərini açıqlayın.

Azərbaycanda monetar siyasət Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilir və onun əsas məqsədi inflyasiyanın cilovlanması, maliyyə sabitliyinin təmin olunması, manatın alıcılıq qabiliyyətinin qorunması və iqtisadi artıma dəstək verilməsidir. Monetar siyasətin başlıca alətləri – faiz dərəcələri, rezerv normativləri, açıq bazar əməliyyatları, likvidlik idarəetməsi və valyuta

müdaxilələridir.

Mərkəzi Bank 2018-ci ildən etibarən inflyasiyanın hədəflənməsi rejiminə keçid elan edib və bu rejimdə pul təklifi faiz dərəcələri vasitəsilə tənzimlənir. Əsas faiz dərəcəsi inflyasiya ilə uyğunlaşdırılaraq iqtisadiyyatda pulun dəyərini formalaşdırır. Açıq bazar əməliyyatları vasitəsilə Mərkəzi Bank pul kütləsini idarə edir və kommersiya banklarının likvidliyini tənzimləyir. Monetar siyasət həm də milli valyutanın stabil qalması, xarici borcun idarə olunması və bank sektorunun möhkəmləndirilməsi ilə uzlaşdırılır. Siyasətin çevikliyi xarici şoklara qarşı dayanıqlığı artırmaq üçün vacibdir.

———

35. Azərbaycanda valyuta və məzənnə siyasətini açıqlayın.

Azərbaycanda valyuta və məzənnə siyasəti Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilir və onun əsas məqsədi manatın sabitliyinin qorunması, iqtisadi subyektlərin risklərdən sığortalanması, inflyasiyaya nəzarət və xarici ticarətin dəstəklənməsidir. 2015-ci ilə qədər manat sabit məzənnə rejimində idi, lakin bu il iki devalvasiya baş verdi və üzən məzənnə rejiminə keçid elan olundu.

Hal-hazırda faktiki olaraq idarə olunan üzən məzənnə rejimi tətbiq olunur – bu o deməkdir ki, manat bazarda təklif və tələb əsasında formalaşsa da, Mərkəzi Bank böyük dalğalanmalara müdaxilə edə bilir. Məzənnə siyasəti həm də ticarət balansına, xarici borca və inflyasiya səviyyəsinə təsir edir. Neftdən asılılıq səbəbindən valyuta gəlirləri bəzən kəskin dəyişir və bu da məzənnəyə təzyiq yaradır. Dövlət Neft Fondu valyuta bazarına çıxmaqla manata təzyiqi azalda bilər. Məqsəd – maliyyə sabitliyini qoruyaraq xarici ticarət və investisiya mühitinə inam yaratmaqdır.

———

36. Ölkənin iqtisadi inkişafında bank sektorunun rolunu izah edin.

Bank sektoru iqtisadiyyatın əsas maliyyələşdirici institutu kimi çıxış edir. Azərbaycanda banklar vasitəsilə əmanətlərin toplanması, kreditlərin verilməsi və maliyyə vasitəçiliyi həyata keçirilir. Bank sektoru sahibkarlığın dəstəklənməsi, istehlak kreditləri, böyük investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi, dövlət proqramlarının icrası və pul dövriyyəsinin tənzimlənməsi baxımından iqtisadi inkişafa ciddi töhfə verir.

2015-ci ildən sonra bank sektorunda bir sıra islahatlar aparıldı – problemli banklar bağlandı, kapital tələbləri sərtləşdirildi, risk menecmenti gücləndirildi. Hazırda bank sektoru daha sağlam və dayanıqlı struktura malikdir. Nağdsız

39. Dövlət büdcəsinin strukturunu açıqlayın.

Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi gəlirlər və xərclər hissəsindən ibarətdir və ölkənin maliyyə-sosial siyasətinin əsas alətidir. Büdcə gəlirləri əsasən vergi daxilolmaları, dövlət rüsumları, dividendlər, dövlət mülkiyyətindən gəlirlər və Dövlət Neft Fondundan transfertlərdən formalaşır. Gəlirlər strukturunda ƏDV (əlavə dəyər vergisi), fiziki və hüquqi şəxslərin gəlir və mənfəət vergiləri, aksizlər və gömrük rüsumları əsas paya malikdir.

Xərclər isə funksional və iqtisadi təsnifata bölünür: sosial müdafiə və təminat, təhsil, səhiyyə, müdafiə və təhlükəsizlik, iqtisadiyyatın tənzimlənməsi, infrastruktur, borc ödənişləri və s. üzrə bölüşdürülür. Büdcə strukturunun əsas məqsədi iqtisadi inkişafın dəstəklənməsi, əhalinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması və regional balansın qorunmasıdır. Hər il büdcə layihəsi Nazirlər Kabineti tərəfindən hazırlanaraq Milli Məclisdə təsdiq olunur. Büdcənin strukturu dinamik dəyişir və əsasən neft qiymətləri, iqtisadi artım tempi və dövlətin strateji prioritetlərinə uyğun olaraq formalaşır.

---

40. Azərbaycan Dövlət Büdcəsinin formalaşmasında və icra olunmasında neftin qiyməti amilini açıqlayın.

Azərbaycan iqtisadiyyatı və dövlət büdcəsi uzun illərdir ki, neft gəlirlərindən asılı vəziyyətdədir. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin mühüm hissəsi birbaşa və dolayı yollarla neft sektorundan, xüsusilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun (ARDNF) transferlərindən formalaşır. Buna görə də neftin dünya bazar qiymətləri büdcə planlamasında həlledici rol oynayır. Büdcə layihəsi hazırlanarkən hökumət tərəfindən illik neftin proqnoz qiyməti (məsələn, 60$ və ya 70$) müəyyən olunur və bu qiymətə əsasən Dövlət Neft Fondundan büdcəyə ediləcək transfertlərin həcmi müəyyən edilir.

Əgər real neft qiymətləri proqnozdan yüksək olarsa, əlavə gəlirlər yaranır və bəzən büdcəyə əlavə xərclər daxil edilir. Əgər neft ucuzlaşarsa, büdcə kəsiri yarana bilər və dövlət ehtiyatlardan istifadə etməli olur. 2015-ci ildə olduğu kimi, neftin kəskin ucuzlaşması büdcənin icrasına ciddi təsir göstərmiş və islahatlara səbəb olmuşdur. Buna görə də son illərdə büdcənin neftdən asılılığının azaldılması, qeyri-neft gəlirlərinin artırılması və orta müddətli xərclər çərçivəsinin tətbiqi strategiyası həyata keçirilir.

---

41. Büdcə-vergi siyasəti və bu sahədə aparılan islahatları açıqlayın.

Büdcə-vergi siyasəti dövlətin maliyyə ehtiyatlarının formalaşdırılması, iqtisadiyyatda tənzimləmə funksiyası, sosial təminatın həyata keçirilməsi və bazar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə tətbiq etdiyi strategiyadır. Azərbaycanda bu siyasət vergi yükünün azaldılması, vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi və qeyri-rəsmi iqtisadiyyatla mübarizə istiqamətində həyata keçirilir.

Son illərdə elektron vergi sistemi, "myGov" platforması, onlayn kassa aparatları, risk əsaslı audit, vergi borclarına amnistiya kimi islahatlar büdcə-vergi siyasətinin şəffaflığını və effektivliyini artırıb. Qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artması və könüllü vergi ödəmə səviyyəsinin yüksəlməsi əsas nailiyyətlərdəndir. Büdcə xərclərinin orta müddətli planlaşdırılması və fiskal qaydaların tətbiqi də bu siyasətin mühüm hissəsidir. Məqsəd – büdcənin sabitliyini qorumaq, fiskal dayanıqlığı təmin etmək və vergi sistemini daha səmərəli və ədalətli hala gətirməkdir.

———

42. Neft və qeyri-neft sektorunun dövlət büdcəsinin gəlirlərinin formalaşmasındakı payını açıqlayın.

Dövlət büdcəsinin gəlirlərində həm neft sektoru, həm də qeyri-neft sektoru mühüm rol oynayır. Neft sektoru əsasən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondundan (ARDNF) transfertlər və SOCAR-dan əldə olunan dividendlər vasitəsilə büdcəyə daxil olur. Məsələn, bəzi illərdə bu gəlirlər ümumi büdcə gəlirlərinin 50%-dən çoxunu təşkil edib. Bu, büdcənin yüksək dərəcədə volatil (dəyişkən) və xarici şoklara həssas olmasına səbəb olur.

Qeyri-neft sektoru isə vergi daxilolmaları, ƏDV, fiziki və hüquqi şəxslərin gəlir vergiləri, aksizlər və gömrük rüsumları hesabına formalaşır. Son illərdə bu sahədə aparılan islahatlar nəticəsində qeyri-neft sektoru üzrə vergi daxilolmaları əhəmiyyətli dərəcədə artıb və 2023-cü ildən etibarən qeyri-neft gəlirlərinin payı artır. Hökumətin məqsədi – büdcə gəlirlərində neftdən asılılığı azaltmaq, dayanıqlı fiskal siyasət formalaşdırmaq və qeyri-neft sektorunu büdcənin əsas daşıyıcı gücünə çevirməkdir.

———

43. Dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin strukturunu açıqlayın.

Dövlət büdcəsinin gəlir hissəsi əsasən aşağıdakı mənbələrdən formalaşır:

– Vergilər (ƏDV, mənfəət vergisi, gəlir vergisi, aksizlər və s.)
– Dövlət Neft Fondundan transfertlər
– Gömrük rüsumları və dövlət rüsumları
– Dövlət müəssisələrindən dividendlər və mülkiyyət gəlirləri
– Digər qeyri-vergi daxilolmaları

Xərc hissəsi isə funksional istiqamətlər üzrə bölünür:
– Sosial müdafiə və təminat
– Təhsil və səhiyyə
– Müdafiə və milli təhlükəsizlik
– İqtisadi fəaliyyət (infrastruktur, aqrar dəstək, sahibkarlıq və s.)
– Borc xidmətləri və subsidiya
– Dövlət investisiyaları (kapital xərcləri)

Büdcə strukturunda sosial xərclərin payı ən yüksəkdir. Son illər isə investisiya və müdafiə xərcləri də əhəmiyyətli dərəcədə artıb. Gəlirlərin şaxələndirilməsi və xərclərin səmərəli yönəldilməsi fiskal dayanıqlığın əsas şərtlərindəndir.

———

44. Vergi siyasəti və bu sahədə aparılan islahatları xarakterizə edin.

Azərbaycanın vergi siyasəti iqtisadi fəallığın təşviqi, büdcə gəlirlərinin artırılması, şəffaflığın təmin olunması və vergi yükünün ədalətli bölüşdürülməsi məqsədi daşıyır. Vergi siyasətinin əsas xüsusiyyətləri – bəyannamə əsasında vergi ödəmə, özünü bəyan etmə prinsipi, proqressivlik və vergi güzəştlərinin tətbiqidir. Vergi siyasətinin effektivliyi həm də vergi inzibatçılığı və vergi mədəniyyəti ilə bağlıdır.

Son illərdə vergi sahəsində bir sıra islahatlar həyata keçirilib:
– Elektron vergi sistemləri genişləndirilib (e-bəyannamə, e-kassa və s.)
– Risk əsaslı audit sistemi tətbiq olunub
– Kölgə iqtisadiyyatının qarşısını almaq üçün nəzarət gücləndirilib
– Mikro və kiçik sahibkarlara vergi güzəştləri verilib
– Nəzarət-kassa aparatları onlayn sistemə qoşulub
– Vergi borclarına amnistiya tədbirləri görülüb

Bu islahatlar nəticəsində qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmaları əhəmiyyətli dərəcədə artmış və vergi bazası genişlənmişdir. Məqsəd – dayanıqlı, çevik və iqtisadi artımı dəstəkləyən bir vergi sistemi yaratmaqdır.

———————

45. Gömrük siyasəti və bu sahədə aparılan islahatları xarakterizə edin.

Gömrük siyasəti – ölkənin xarici ticarət əməliyyatlarını tənzimləmək, daxili bazarı qorumaq və dövlət büdcəsinə gəlir toplamaq məqsədilə tətbiq olunan dövlət siyasətidir. Azərbaycanda gömrük siyasətinin əsas hədəfləri: idxal-ixrac axınlarını tənzimləmək, yerli istehsalı qorumaq, bazar sabitliyini saxlamaq və gömrük gəlirlərini artırmaqdır. Bu məqsədlə gömrük rüsumları, idxal məhdudiyyətləri və sertifikatlaşdırma mexanizmləri tətbiq olunur.

Son illərdə gömrük sahəsində bir sıra islahatlar həyata keçirilib:
– Elektron gömrük sistemləri genişləndirilib (E-gömrük, “Smart Customs” tətbiqi və s.)
– “Yaşıl dəhliz” və “sarı zolaq” sistemləri tətbiq olunub
– Risk əsaslı yoxlama və sərhəd nəzarəti gücləndirilib
– ASAN xidmət prinsiplərinə uyğunlaşma aparılıb
– Şəffaflıq və korrupsiyaya qarşı tədbirlər artırılıb

Gömrük siyasəti həm də qeyri-neft sektorunun ixracını təşviq edir. Sürətli gömrük prosedurları sahibkarlığın inkişafına, investisiyanın cəlbinə və beynəlxalq logistika dəhlizlərinin effektiv istifadəsinə dəstək verir.

———

46. ÜDM və dövlət büdcəsində rolunu və əhəmiyyətini xarakterizə edin.

Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) ölkə daxilində müəyyən müddətdə istehsal olunan bütün mal və xidmətlərin ümumi dəyəridir və milli iqtisadiyyatın ölçü vahididir. ÜDM dövlət büdcəsinin formalaşmasında əsas baza rolunu oynayır. Belə ki, vergi və rüsumlar məhz ÜDM-dən yaranan gəlirlərdən toplanır. ÜDM nə qədər yüksək olarsa, dövlət büdcəsinin gəlir potensialı da o qədər böyük olur.

Dövlət büdcəsinin planlaşdırılmasında ÜDM-in həcmi, artım tempi və struktur tərkibi əsas götürülür. Məsələn, ÜDM-də qeyri-neft sektorunun payı artdıqca, büdcə daha dayanıqlı və sabit olur. Eyni zamanda, ÜDM-in artımı dövlətin sosial və investisiya xərclərini artırmağa imkan verir. Bu göstərici həm də beynəlxalq reytinq agentliklərinin, investorların və maliyyə qurumlarının ölkə ilə bağlı risk qiymətləndirməsində əsas meyarlardan biridir. Nəticə olaraq, ÜDM həm makroiqtisadi sabitliyin, həm də dövlət maliyyə siyasətinin əsas indikatorudur.

———

47. Ölkənin xarici borcu və onun həcmi və səmərəliliyini açıqlayın.

Azərbaycan Respublikasının xarici borcu – dövlətin və dövlət zəmanəti ilə cəlb edilmiş kreditlərin, həmçinin dövlət şirkətlərinin beynəlxalq maliyyə təşkilatları və xarici ölkələrlə olan borc öhdəliklərini əhatə edir. Xarici borc maliyyələşdirmə baxımından mühüm rol oynasa da, onun həcmi və effektivliyi ölkənin makroiqtisadi sabitliyi, kredit reytinqi və büdcə dayanıqlığı baxımından olduqca vacibdir.

2023-cü ilin sonuna olan məlumatlara əsasən, Azərbaycanın dövlət xarici borcunun həcmi təxminən 6.9 milyard ABŞ dolları civarında olmuşdur və bu, ölkənin ÜDM-nin təxminən 10–12%-i səviyyəsində dəyişir. Bu göstərici beynəlxalq praktikada aşağı və təhlükəsiz borclanma səviyyəsi hesab olunur. Məsələn, bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bu göstərici 40–100% arasında dəyişir. Azərbaycanın xarici borc siyasəti konservativ və ehtiyatlı yanaşmaya əsaslanır.

Borclanma əsasən aşağıdakı məqsədlərlə həyata keçirilir:

– Strateji infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi (nəqliyyat, enerji, su təchizatı və s.)

– Sosial və regional inkişaf proqramlarının dəstəklənməsi

– Aşağı faizli, uzunmüddətli kreditlərlə texniki yardım və innovasiyaların dəstəklənməsi

Borclar əsasən Dünya Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı və digər beynəlxalq maliyyə institutlarından əldə edilir. Bu qurumların borcları aşağı faizli və güzəştli şərtlərlə verildiyi üçün dövlət üçün əlverişli maliyyələşmə mənbəyidir.

Səmərəlilik baxımından Azərbaycan xarici borc vəsaitlərini əsasən ölkənin iqtisadi potensialını artıran, idxal asılığını azaldan və xarici investisiyaları təşviq edən layihələrə yönəldir. Eyni zamanda, borc öhdəliklərinin vaxtında ödənilməsi ölkənin beynəlxalq reytinqlərinə və maliyyə reputasiyasına müsbət təsir göstərir.

Nəticə olaraq, Azərbaycanın xarici borcu idarəolunan səviyyədədir, fiskal və borc dayanıqlığı təmin olunub, və mövcud borclanma siyasəti ölkə iqtisadiyyatının inkişafına təkan vermək üçün səmərəli şəkildə istifadə edilir.

48. Azərbaycanın neft sənayesinin inkişaf mərhələlərini açıqlayın.

Azərbaycan neft sənayesi tarixən bir neçə mühüm mərhələdən keçmişdir:

1. XIX əsr sonu – XX əsrin əvvəli: Bakı dünyanın neft paytaxtına çevrilmişdi. Nobel və Rotşild kimi şirkətlər burada fəaliyyət göstərirdi.
2. Sovet dövrü (1920–1991): Neft hasilatı dövlət nəzarətində idi. İkinci Dünya Müharibəsində Bakı nefti SSRİ-nin əsas enerji qaynağına çevrildi.

3. Müstəqillik dövrü (1991–indiyə qədər): Neft sənayesində modernləşmə başladı. 1994-cü ildə imzalanan “Əsrin müqaviləsi” ilə xarici investisiya cəlbi artdı.

4. 2005–2014: Bakı-Tbilisi-Ceyhan və digər ixrac kəmərlərinin istismarı ilə hasilat və ixrac sürətləndi. Neft gəlirləri sosial-iqtisadi inkişafın lokomotivinə çevrildi.

5. 2015-dən sonra: Neftdən asılılığın azaldılması və gəlirlərin səmərəli idarə olunması mərhələsi başladı. Post-neft dövrü prioritet elan olundu.

Bu mərhələlər Azərbaycanın neft sektorunu təkcə iqtisadi deyil, həm də geosiyasi cəhətdən strateji resursa çevirmişdir.

---

49. Azərbaycan dövlətinin neft-qaz strategiyasını və onun ölkənin iqtisadi inkişafında əhəmiyyətini açıqlayın.

Azərbaycanın neft-qaz strategiyası 1994-cü ildə qəbul edilən “Əsrin müqaviləsi” ilə formalaşmağa başladı. Bu strategiyanın əsas məqsədləri: xarici investisiya cəlbi, karbohidrogen resurslarının hasilatı və ixracı, ölkənin enerji təhlükəsizliyinin təmin olunması, dövlət gəlirlərinin artırılması və sosial rifahın yüksəldilməsidir.

Bu strategiya çərçivəsində Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC), Bakı-Tbilisi-Ərzurum, TANAP və TAP layihələri reallaşdırıldı. Bu infrastruktur Azərbaycanı Avropanın etibarlı enerji tərəfdaşına çevirdi. Neft gəlirləri Dövlət Neft Fonduna yönəldilər və bu fond vasitəsilə strateji ehtiyatlar formalaşdırıldı.

Strategiyanın iqtisadi əhəmiyyəti böyükdür:
– ÜDM-in artımında lokomotiv rolunu oynayıb
– İnfrastrukturun modernləşməsinə imkan verib
– Sosial proqramların maliyyələşdirilməsini təmin edib
– Xarici borclanmanı minimum səviyyədə saxlayıb

Bu strategiya Azərbaycanı qlobal enerji bazarına çıxaran və uzunmüddətli maliyyə sabitliyini təmin edən əsas sütunlardan biridir.

---

50. Azərbaycanda neft-qaz ehtiyatlarının nəqli layihələrini açıqlayın.

Azərbaycan neft və qaz ehtiyatlarının beynəlxalq bazarlara nəqli üçün geniş infrastruktur qurmuşdur. Ən mühüm nəqli layihələri bunlardır:

1. Bakı–Tbilisi–Ceyhan (BTC) neft kəməri – Xəzər dənizi sahilindən Türkiyənin Aralıq dənizinə qədər uzanır. Bu kəmər Azərbaycanın əsas neft ixrac xəttidir.
2. Bakı–Tbilisi–Ərzurum (BTE) qaz kəməri – Azərbaycanın təbii qazını Gürcüstan və Türkiyəyə nəql edir.
3. Trans-Anadolu Qaz Boru Kəməri (TANAP) və Trans-Adriatik Qaz Boru Kəməri (TAP) – Azərbaycanın "Şahdəniz" yatağından hasil edilən qazı Avropaya daşıyır və Cənub Qaz Dəhlizinin əsas hissəsidir.
4. Daxili infrastruktur – Neftqazın Xəzərdən Səngəçala, oradan Gürcüstana və Türkiyəyə ötürülməsini təmin edən boru şəbəkələri mövcuddur.

Bu layihələr Azərbaycanın enerji ixrac coğrafiyasını genişləndirir, iqtisadiyyatına valyuta axınını təmin edir və ölkəni regional enerji mərkəzinə çevirir.

---

51. Bakı-Tbilisi-Ceyhan ixrac boru kəməri layihəsi və onun beynəlxalq əhəmiyyətini açıqlayın.

Bakı–Tbilisi–Ceyhan (BTC) boru kəməri Azərbaycanın enerji strategiyasının əsas sütunlarından biridir. Kəmər 2006-cı ildə istismara verilib və Azərbaycan neftini Gürcüstan və Türkiyə üzərindən Aralıq dənizi vasitəsilə dünya bazarına çıxarır. Uzunluğu 1768 km olan bu kəmər Rusiya və İranı keçmədən alternativ enerji marşrutu yaradır.

BTC layihəsi bir neçə cəhətdən beynəlxalq əhəmiyyət daşıyır:
– Geosiyasi baxımdan: Avropa üçün enerji təchizatını şaxələndirir.
– İqtisadi baxımdan: Azərbaycan üçün sabit neft ixracı və davamlı gəlir mənbəyidir.
– Regional əməkdaşlıq baxımından: Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə arasında strateji tərəfdaşlıq qurulmasına töhfə verir.
– Enerji təhlükəsizliyi baxımından: Qərb ölkələri üçün Rusiya asılılığını azaldır.

BTC həm də neft hasilatını artıran layihələrə investisiya üçün stimul yaratmış, Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi nüfuzunu gücləndirmişdir.

---

52. Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi, xüsusilə TANAP və TAP layihələrinin istifadəyə verilməsinin əhəmiyyətini izah edin.

Cənub Qaz Dəhlizi (CQD) layihəsi Azərbaycanın təbii qazını Avropaya çatdırmaq

üçün strateji infrastruktur layihəsidir. Bu dəhliz üç əsas hissədən ibarətdir:

1. Şahdəniz-2 yatağından hasilat
2. TANAP (Trans-Anadolu Qaz Boru Kəməri) – Azərbaycandan Türkiyəyə qədər
3. TAP (Trans-Adriatik Boru Kəməri) – Türkiyədən Yunanıstan, Albaniya və İtaliya istiqamətində

Bu layihələrin əhəmiyyəti:

– Azərbaycan üçün: Qaz ixracının coğrafiyası genişlənir, əlavə gəlirlər və strateji tərəfdaşlıqlar yaranır.
– Avropa üçün: Enerji mənbələrinin diversifikasiyası təmin olunur, Rusiya asılılığı azalır.
– Türkiyə üçün: Enerji tranzit ölkəsinə çevrilmək imkanı yaradır.
– Geosiyasi baxımdan: Regionda sabitlik və qarşılıqlı iqtisadi maraqlar güclənir.

TANAP və TAP 2020-ci ildən tam istismardadır və Azərbaycanın Avropanın enerji təhlükəsizliyindəki rolunu gücləndirir.

53. "TANAP" və "TAP" layihələrinin istifadəyə verilməsinin əhəmiyyətini izah edin.

"TANAP" (Trans-Anadolu Qaz Boru Kəməri) və "TAP" (Trans-Adriatik Qaz Boru Kəməri) layihələri Azərbaycanın "Cənub Qaz Dəhlizi" adlanan strateji enerji layihəsinin əsas tərkib hissələridir və ölkənin təbii qaz ehtiyatlarının beynəlxalq bazarlara – xüsusilə Avropaya – ixracını təmin edir. Bu layihələrin istifadəyə verilməsi Azərbaycanın enerji siyasəti və geosiyasi mövqeyi baxımından tarixi əhəmiyyətə malikdir.

TANAP layihəsinin əhəmiyyəti:

– TANAP Azərbaycan qazını Türkiyəyə çatdıran əsas boru kəməridir. Uzunluğu təxminən 1850 km olan bu kəmər Şahdəniz-2 yatağından çıxarılan qazı Gürcüstan üzərindən Türkiyəyə ötürür.

– Bu layihə ilə Azərbaycan Türkiyənin enerji bazarında əsas oyunçulardan birinə çevrilmişdir.

– TANAP enerji təhlükəsizliyinin təminində mühüm vasitə olmaqla yanaşı, qardaş ölkə olan Türkiyə ilə iqtisadi və siyasi əlaqələri də möhkəmləndirmişdir.

TAP layihəsinin əhəmiyyəti:

– TAP layihəsi TANAP-dan sonra qazı Türkiyədən başlayaraq Yunanıstan, Albaniya

vasitəsilə İtaliyanın cənubuna çatdırır. Uzunluğu təxminən 878 km-dir.

– TAP Azərbaycanın qazını birbaşa Avropa İttifaqına ixrac edən ilk boru kəməridir.

– Layihə Avropanın enerji mənbələrini diversifikasiya etməsinə, Rusiya asılılığının azalmasına və Azərbaycanın strateji tərəfdaş kimi tanınmasına səbəb olmuşdur.

Ümumi əhəmiyyət:

– Azərbaycanın Avropa enerji bazarına etibarlı və strateji tərəfdaş kimi çıxışı təmin olunub.

– Qaz ixracından gəlir artıb, qeyri-neft sektorundan valyuta gəlirləri yüksəlib.

– Yeni iş yerləri yaradılıb, nəqliyyat və xidmət sektorlarında canlanma baş verib.

– Geosiyasi çəkisi artıb – Azərbaycan təkcə enerji ixracatçısı deyil, həm də enerji tranzit ölkəsi kimi tanınır.

Nəticə olaraq, TANAP və TAP layihələrinin istifadəyə verilməsi Azərbaycanın beynəlxalq enerji xəritəsində strateji mövqeyini gücləndirmiş, iqtisadiyyatına davamlı valyuta axını təmin etmiş, həmçinin regional əməkdaşlığı və sabitliyi möhkəmləndirmişdir.

54. Azərbaycan Dövlət Neft Fondunun gəlir və xərclərinin səmərəli idarə olunmasını xarakterizə edin.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu (ARDNF) 1999-cu ildə neftdən əldə olunan gəlirlərin nəsillərarası bərabərlik və fiskal dayanıqlıq prinsipləri əsasında toplanması və istifadəsi üçün yaradılmışdır. Fondun gəlirləri əsasən neft və qaz satışından əldə olunan bonuslar, dividendlər, akrux rüsumları və investisiya gəlirlərindən formalaşır.

Xərclər isə əsasən:
– Dövlət büdcəsinə transfertlər
– Strateji infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi
– Sosial proqramlar
– Xarici maliyyə aktivlərinə investisiyalar şəklində həyata keçirilir.

Səmərəli idarəetmə üçün Fondun fəaliyyəti şəffaflıq prinsiplərinə əsaslanır, beynəlxalq auditdən keçirilir, Santiago prinsiplərinə qoşulub və SWF-in etibarlı nümunələrindən biri hesab olunur. Gəlir və xərclər arasında balans saxlanılması, sərmayələrin müxtəlifləşdirilməsi və vəsaitlərin uzunmüddətli dəyərinin qorunması səmərəli idarəetmənin əsas istiqamətlərindəndir.

55. Azərbaycanda karbohidrogen resurslarından asılılığın zərərlərini və Holland sindromunu açıqlayın.

Karbohidrogen resurslarından (xüsusilə neft və qaz) yüksək asılılıq Azərbaycan iqtisadiyyatında bir sıra makroiqtisadi və struktur risklər yaradır. Bunlardan ən əsas olanı Holland sindromudur – təbii ehtiyatların ixracı səbəbilə milli valyutanın dəyərinin artması və qeyri-neft sektorunun zəifləməsi.

Zərərlər bunlardır:
– Valyuta gəlirlərinin artması ilə manat möhkəmlənir, bu da yerli istehsalçılar üçün ixracı çətinləşdirir.
– İxrac şaxələndirməsi zəifləyir, qeyri-neft sektoruna maraq azalır.
– Büdcə və iqtisadiyyat neftin dünya qiymətlərindən asılı vəziyyətə düşür.
– Sosial sahələrdə qeyri-bərabər bölgü və asılılıq psixologiyası yaranır.

Bu risklərin qarşısını almaq üçün qeyri-neft sektorunun inkişafı, sərt fiskal qaydalar, dövlət xərclərinin səmərəli planlaşdırılması və Neft Fondunun ehtiyatlarının optimal istifadəsi vacibdir.

———

56. Azərbaycanda bərpa olunan enerji resursları və onların potensialını göstərin.

Azərbaycanda bərpa olunan enerji resursları – günəş, külək, bioenerji, geotermal və su elektrik enerjisi olmaqla, böyük potensiala malikdir. Coğrafi mövqeyi və iqlim şəraiti bu resursların istifadəsi üçün əlverişlidir.

Potensial:
– Külək enerjisi: Xəzəryanı ərazilərdə illik 200–250 gün küləkli hava var. Bu, külək turbinlərinin səmərəli işləməsinə imkan yaradır.
– Günəş enerjisi: İldə 2600–2800 saat günəşli hava olur, xüsusən Naxçıvan və Cənub zonası üçün əladır.
– Kiçik HES-lər: Dağ çaylarında su elektrik potensialı vardır.
– Bioenerji və tullantıların emalı: Regional kənd təsərrüfatı və meşə məhsullarından istifadə mümkündür.

Son illərdə bu sahənin inkişafı üçün “Yaşıl enerji zonası” təşəbbüsü irəli sürülüb, xüsusilə Zəngilan və Cəbrayıl ərazilərində. Xarici investisiyalar (məs., Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Səudiyyə Ərəbistanından) bu istiqamətdə cəlb olunur. Məqsəd – enerji təhlükəsizliyi, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə və ixracın şaxələndirilməsidir.

_____

57. Azərbaycanın yeni regional iqtisadi strukturunu xarakterizə edin.

Azərbaycan Respublikasında 2021-ci ildə qəbul edilən inzibati ərazi bölgüsünə əsasən ölkənin regional iqtisadi strukturu yenidən formalaşdırıldı. Əvvəllər mövcud olan 10 iqtisadi rayonun əvəzinə 14 yeni iqtisadi rayon yaradıldı. Bu dəyişiklik regionların spesifik potensialına, coğrafi yerləşməsinə və iqtisadi funksiyalarına uyğun şəkildə həyata keçirildi. Yeni strukturun əsas məqsədi regionlar arasında balanslaşdırılmış inkişafın təmin olunması, yerli resurslardan səmərəli istifadə və dövlət proqramlarının daha hədəfli planlaşdırılmasıdır.

Yeni iqtisadi rayonlara misal olaraq Qarabağ, Şərqi Zəngəzur, Mərkəzi Aran, Şimal-Qərb, Quba-Xaçmaz, Bakı, Abşeron-Xızı, Cənub, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur və digər rayonlar daxildir. Bu bölgü həm tarixi-ərazi prinsiplərinə əsaslanır, həm də hər rayonun iqtisadi və sosial spesifikasını nəzərə alır. Yeni regional struktur postmünaqişə dövründə xüsusilə Qarabağ bölgəsinin reinteqrasiyasını, iqtisadi dirçəlişini və strateji inkişafını dəstəkləyən addım kimi qiymətləndirilir.

____

58. Regionların sosial-iqtisadi inkişaf Dövlət proqramlarının məqsəd və əsas istiqamətlərini açıqlayın.

Azərbaycan Respublikasında regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə dövlət proqramları ilk dəfə 2004-cü ildə qəbul edilib və bu proqramlar 4 mərhələdə icra olunub. Bu proqramların əsas məqsədi regionlar arasında iqtisadi tarazlığın təmin edilməsi, yeni iş yerlərinin açılması, infrastrukturun inkişafı, sahibkarlığın dəstəklənməsi və əhalinin rifah səviyyəsinin yüksəldilməsidir.

Proqramın əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:
– Sənaye və kənd təsərrüfatının inkişafı
– Kənd yollarının, içməli su və elektrik təchizatının yaxşılaşdırılması
– Təhsil və səhiyyə obyektlərinin tikintisi və bərpası
– Kiçik və orta biznesin dəstəklənməsi
– Turizm və sosial xidmətlər sektorunun inkişafı

Bu proqramların nəticəsində regionlarda minlərlə kilometr yollar çəkilmiş, kənd təsərrüfatı məhsuldarlığı artmış, əhalinin sosial infrastrukturla təminat səviyyəsi yüksəlmişdir. Ən əsası, regionların paytaxtla inteqrasiyası gücləmiş və qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün möhkəm əsaslar yaradılmışdır.

59. Ölkənin ümumi məhsul buraxılışında iqtisadi rayonların payını xarakterizə edin.

Azərbaycanın ümumi məhsul buraxılışında müxtəlif iqtisadi rayonların payı onların təbii resursları, sənaye və kənd təsərrüfatı potensialı, yerləşmə mövqeyi və infrastruktur imkanları ilə müəyyən olunur. Ən yüksək pay Bakı şəhərinə və Abşeron iqtisadi rayonuna məxsusdur – xüsusilə sənaye, tikinti, nəqliyyat və xidmət sahələrinin mərkəzi olması səbəbindən.

Digər iqtisadi rayonlardan Aran, Gəncə-Daşkəsən, Şimal və Cənub bölgələri də əhəmiyyətli məhsul buraxılışına malikdir. Şərqi Zəngəzur və Qarabağ iqtisadi rayonlarının payı hələlik aşağı olsa da, aparılan bərpa və infrastruktur layihələri gələcəkdə bu bölgələrin iqtisadi məhsuldarlığını artıracaq. Quba-Xaçmaz və Şəki-Zaqatala bölgələri isə kənd təsərrüfatı məhsulları, xüsusilə meyvəçilik və tərəvəzçilik üzrə fərqlənir.

Ümumilikdə, məhsul buraxılışında regionlararası fərqliliklər mövcuddur və bu balansın qorunması məqsədilə dövlət proqramları çərçivəsində iqtisadi diversifikasiya və infrastruktur yatırımları həyata keçirilir.

---

60. İşğaldan azad edilmiş rayonların iqtisadi potensialı və ölkə iqtisadiyyatına inteqrasiyasını xarakterizə edin.

2020-ci ildə Azərbaycanın işğaldan azad etdiyi ərazilər – Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları – təbii ehtiyatlar, kənd təsərrüfatı, enerji və turizm sahəsində böyük potensiala malikdir. Bu bölgələrdə torpaq resursları genişdir, meşələr və su ehtiyatları boldur, həmçinin nəqliyyat baxımından strateji mövqeyə malikdirlər.

İqtisadi inteqrasiya məqsədilə dövlət tərəfindən “Böyük Qayıdış” proqramı, ağıllı kənd və şəhər layihələri, Zəngəzur dəhlizi, yaşıl enerji zonası və rəqəmsal infrastruktur quruculuğu həyata keçirilir. Azad edilmiş ərazilərdə ağıllı idarəetmə, elektron xidmətlər, sürətli internet, ekoloji nəzarət və bərpa olunan enerji istifadəsi prioritet sayılır.

Bu rayonların ölkə iqtisadiyyatına inteqrasiyası həm iqtisadi aktivliyin artmasına, həm də milli birliyin möhkəmlənməsinə səbəb olacaq. Turizm, logistika və aqrar sektor üzrə aparılan layihələr yaxın gələcəkdə bu bölgələri iqtisadi inkişafın yeni mərkəzlərinə çevirəcəkdir.

61. Qarabağın “ağıllı kənd”, “ağıllı şəhər” və “ağıllı zona” rəqəmsal transformasiya əsasında yenidən qurulmasının xüsusiyyətlərini açıqlayın.

Qarabağda həyata keçirilən “ağıllı kənd” və “ağıllı şəhər” layihələri Azərbaycanın rəqəmsal transformasiya siyasətinin mühüm komponentlərindəndir. Bu layihələrin əsas məqsədi azad edilmiş ərazilərin dayanıqlı, texnoloji və ekoloji baxımdan müasir formada bərpasıdır. Layihələr rəqəmsal idarəetmə, ağıllı nəqliyyat, enerji və su sistemləri, təhlükəsizlik, təhsil və səhiyyə xidmətləri kimi sahələri əhatə edir.

Ağıllı kənd modelləri ilk dəfə Zəngilan rayonunun Ağalı kəndində tətbiq olunub. Bu modeldə yaşayış, əkinçilik və idarəetmə sistemləri tam rəqəmsallaşdırılıb və enerji tələbatı əsasən bərpa olunan mənbələr vasitəsilə ödənilir. Ağıllı şəhər layihələri isə Şuşa və Ağdam kimi şəhərlərdə tətbiq olunur – burada ağıllı kameralar, elektron icazə sistemləri, “Smart lighting” texnologiyaları və digər rəqəmsal həllər istifadə olunur.

Bu yanaşma Qarabağın müasir texnologiyalarla yenidən qurulması və XXI əsr standartlarına uyğun inteqrasiya olunması baxımından əhəmiyyətli addımdır. Həm də regionun uzunmüddətli sosial-iqtisadi inkişafına zəmin yaradır.

62. “Qlobal innovasiya” indeksinin indikatorları və Azərbaycanın mövqeyini açıqlayın.

“Qlobal innovasiya indeksi” (Global Innovation Index – GII) ölkələrin innovasiya fəaliyyətini ölçən və müqayisə edən beynəlxalq reytinq sistemidir. Bu indeks Dünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı (WIPO) və bir neçə beynəlxalq təşkilat tərəfindən hazırlanır. İndeksin qiymətləndirilməsi zamanı ölkələrin institusional mühiti, təhsil və insan kapitalı, infrastruktur, bazar və biznes inkişafı, elmi araşdırma və texnologiya göstəriciləri, patent və elmi məqalələr, rəqəmsallaşma və yaradıcı fəaliyyət kimi 80-dən çox indikatoru əsas götürülür.

Azərbaycan bu indeksdə son illərdə müsbət dəyişikliklər əldə etsə də, bəzi sahələrdə geriləmələr də mövcuddur. 2023-cü ildə Azərbaycan təxminən 100 ölkə arasında 89–90-cı yerlərdə qərarlaşmışdır. Güclü tərəflər sırasına bazar ölçüsü, iqtisadi sabitlik və dövlət proqramları daxildir. Zəif sahələr isə elmi tədqiqatların maliyyələşdirilməsi, startap ekosistemi, patent aktivliyi və ali təhsildə innovasiya yönümlü islahatların zəifliyidir. Bu göstəricilərin yaxşılaşdırılması üçün rəqəmsallaşma, təhsil və elmi tədqiqatlara

sərmayələrin artırılması vacibdir.

———

63. Rəqəmsal iqtisadiyyatın müasir meyilləri və perspektivlərini açıqlayın.

Rəqəmsal iqtisadiyyat – informasiya texnologiyaları, rəqəmsal xidmətlər, elektron ticarət, süni intellekt və bulud sistemləri kimi vasitələrin iqtisadi proseslərdə geniş istifadə olunmasıdır. Bu sahənin müasir meyilləri bunlardır:

– Elektron ticarət və ödəniş sistemlərinin sürətli inkişafı
– Süni intellekt və avtomatlaşdırılmış proseslər
– Bulud texnologiyalarından geniş istifadə
– Kibertəhlükəsizlik və rəqəmsal identifikasiya sistemlərinin tətbiqi
– Fintech (maliyyə texnologiyaları) və kriptovalyutaların yayılması
– Uzaqdan iş və təhsil platformalarının artması

Azərbaycan üçün perspektivlər böyükdür. Ölkədə genişzolaqlı internetin yayılması, “ASAN xidmət” modelinin elektronlaşdırılması, “myGov”, “e-səhiyyə”, “e-təhsil”, “e-vergi” kimi platformalar rəqəmsal dövlətin əsasını qoyur. “İnnovasiya ekosistemi”, “startap”ların dəstəklənməsi və “rəqəmsal savadlılıq” səviyyəsinin artırılması yaxın illərdə bu sahənin daha da inkişaf etməsinə səbəb olacaq. Rəqəmsal iqtisadiyyat həm də qeyri-neft sektorunun əsas sürücülərindən biri sayılır.

———

64. Ölkədə qəbul edilən Rəqəmsal transformasiya strategiyasının (2021–2030) mahiyyətini açıqlayın.

Azərbaycan Respublikasında “Rəqəmsal Transformasiya Strategiyası (2021–2030)” rəqəmsallaşmanın milli prioritet kimi qəbul edilməsini və dövlət idarəetməsindən başlayaraq bütün iqtisadi və sosial sahələrin rəqəmsal mühitə keçidini nəzərdə tutur. Strategiyanın əsas məqsədi rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşdırılması, rəqəmsal dövlətin qurulması, dövlət xidmətlərinin avtomatlaşdırılması, verilənlərə əsaslanan idarəetmə sistemi yaratmaqdır.

Strategiyada aşağıdakı əsas istiqamətlər yer alır:
– Dövlət idarəçiliyində rəqəmsallaşma
– Elektron hökumətin inkişafı
– Rəqəmsal savadlılığın artırılması
– Startap və innovasiya mühitinin dəstəklənməsi
– Rəqəmsal infrastrukturun genişləndirilməsi

– Rəqəmsal təhlükəsizlik və hüquqi baza

Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə Azərbaycan həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə rəqabətqabiliyyətli rəqəmsal platformalar yarada, dövlət xərclərini azalda, vətəndaş məmnunluğunu və şəffaflığı artırmağa nail ola bilər.

———

65. Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələrinin əsas perspektivlərini açıqlayın.

Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri əsasən enerji ixracı, ticarət əməkdaşlığı, sərmayə mübadiləsi və nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı ilə formalaşır. Perspektiv baxımından bu əlaqələr genişlənməkdədir və aşağıdakı istiqamətlər üzrə dərinləşdirilir:

– Qeyri-neft məhsullarının ixrac potensialının artırılması
– Yeni bazarlara çıxış: Mərkəzi Asiya, Cənub-Şərqi Asiya, Afrika
– Zəngəzur dəhlizi və Orta Dəhliz vasitəsilə tranzit imkanlarının genişlənməsi
– Türkiyə, Çin, Avropa İttifaqı, Rusiya və ərəb ölkələri ilə yeni iqtisadi müqavilələr
– “Made in Azerbaijan” brendinin təşviqi və ixrac missiyalarının artırılması
– İnvestisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi

Bununla yanaşı, Azərbaycan regional əməkdaşlıq çərçivəsində Türk Dövlətləri Təşkilatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, İƏT, Cənubi Qafqaz və Xəzər bazarları ilə əlaqələri genişləndirir. Ümumilikdə perspektivlər – şaxələndirilmiş, innovativ və rəqabətqabiliyyətli iqtisadi modelə əsaslanan əməkdaşlıqdır.

———

66. Azərbaycanda xarici ticarət siyasətində idxal və ixracın strukturunu xarakterizə edin.

Azərbaycanda xarici ticarət siyasətinin məqsədi – ölkənin ixrac potensialını artırmaq, idxal asılılığını azaltmaq və ticarət balansını müsbət saxlamaqdır. Ticarət strukturuna nəzər salsaq:

İxracın əsas strukturunu təşkil edən məhsullar:
– Neft və qaz (ümumi ixracın 80%-dən çoxu)
– Neft məhsulları, polimerlər, alüminium, pambıq, pomidor, fındıq və digər kənd təsərrüfatı məhsulları

İdxalın əsas strukturunu təşkil edən məhsullar:
– Maşınlar, avadanlıqlar, nəqliyyat vasitələri

– Ərzaq məhsulları və dərman preparatları
– Tikinti materialları və istehlak malları

Qeyri-neft ixracı son illərdə artmaqdadır. Dövlət “Made in Azerbaijan” brendi altında ixrac missiyaları, güzəştli kreditlər, sığorta alətləri və sərgilər vasitəsilə ixracatçını dəstəkləyir. İdxal isə əsasən ölkənin texnologiyaya olan ehtiyacından və yerli istehsalın bəzi sahələrdə hələ zəif olmasından qaynaqlanır. Strategiya – ixrac yönümlü və innovasiyaya əsaslanan ticarət modelidir.

———

67. Ölkənin tədiyyə balansı və onun strukturunu açıqlayın.

Tədiyyə balansı ölkənin bir dövr ərzində xarici iqtisadi əməliyyatlarının – mal və xidmətlər, investisiyalar və transferlər üzrə balansını əks etdirən statistik hesabatdır. Azərbaycanın tədiyyə balansı 3 əsas hissədən ibarətdir:

1. Cari hesab – mal və xidmətlərin ixrac-idxalı, gəlir və transferləri əhatə edir. Neft ixracı bu hesabda müsbət saldo yaradır.
2. Kapital və maliyyə hesabı – xarici investisiyalar, kreditlər və kapital axınları burada toplanır. Xarici sərmayə artdıqca bu hissə də böyüyür.
3. Rəsmi ehtiyatlar və səhvlər – Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatları, məzənnə müdaxilələri və statistik düzəlişlər bu bölmədə yer alır.

Azərbaycanın tədiyyə balansı tarixən neft gəlirləri hesabına müsbət saldo ilə müşahidə olunur. Lakin neft qiymətləri azaldıqda balansda kəsir yarana bilər. Bu səbəbdən balansın sabitliyi üçün qeyri-neft ixracı və investisiya axınları gücləndirilməlidir. Tədiyyə balansı ölkənin iqtisadi təhlükəsizlik göstəricilərindən biridir.

———

68. Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla əməkdaşlığını açıqlayın.

Azərbaycan bir çox beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla əməkdaşlıq edir və bu qurumlarla əlaqələr iqtisadi, hüquqi və texniki inkişaf baxımından vacib rol oynayır. Əsas əməkdaşlıq etdiyi təşkilatlar bunlardır:

– BMT və onun ixtisaslaşmış qurumları (UNDP, UNIDO, FAO və s.)
– Dünya Ticarət Təşkilatı (ÜTT) – hazırda müşahidəçi statusundadır və üzvlüyə hazırlaşır
– İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) və onun iqtisadi qurumları
– Türk Dövlətləri Təşkilatı – iqtisadi blok çərçivəsində əməkdaşlıq

– Avropa İttifaqı ilə tərəfdaşlıq proqramları
– İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO)

Bu əməkdaşlıqlar Azərbaycanın xarici ticarət imkanlarını genişləndirir, texniki yardım və təcrübə mübadiləsini artırır, beynəlxalq layihələrə çıxış imkanlarını yaradır. Azərbaycanın məqsədi – bu təşkilatlar vasitəsilə davamlı iqtisadi inkişaf, beynəlxalq standartlara inteqrasiya və regional liderlik rolunun gücləndirilməsidir.

———

69. Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə qurumları ilə maliyyə əməkdaşlığını təhlil edin.

Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə qurumları ilə əməkdaşlığı ölkənin maliyyə sabitliyinin qorunması, infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi və texniki yardımın alınması baxımından əhəmiyyətlidir. Əsas tərəfdaş qurumlar:

– Beynəlxalq Valyuta Fondu (IMF) – texniki yardım və makroiqtisadi siyasət üzrə məsləhət xidməti
– Dünya Bankı (WB) – infrastruktur, kənd təsərrüfatı, təhsil və səhiyyə sahələrində layihələr
– Asiya İnkişaf Bankı (ADB) – nəqliyyat, enerji və su təchizatı layihələri
– Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (EBRD) – özəl sektor və yaşıl iqtisadiyyat layihələri
– İslam İnkişaf Bankı (IDB) – sosial və kənd infrastrukturuna investisiyalar

Bu qurumlarla əməkdaşlıq Azərbaycanın maliyyə bazarlarına çıxışını artırır, riskləri bölüşür, sosial və iqtisadi islahatlara dəstək verir. Aşağı faizli kreditlər və texniki biliklər yerli idarəetmə qabiliyyətlərini gücləndirir və davamlı inkişafı dəstəkləyir.

———

70. İxracın stimullaşdırılması mexanizmini açıqlayın.

Azərbaycanda ixracın stimullaşdırılması dövlətin iqtisadi şaxələndirmə siyasətinin əsas hissəsidir. Bu məqsədlə bir sıra mexanizmlər tətbiq edilir:

– “Made in Azerbaijan” brendi – milli məhsulların xarici bazarda tanıdılması
– İxrac təşviqi – ixrac olunan məhsullar üzrə müəyyən hissənin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi
– İxrac missiyaları və beynəlxalq sərgilərə dəstək
– Azpromo və İqtisadiyyat Nazirliyi vasitəsilə marketinq dəstəyi

– İxrac krediti və sığorta mexanizmləri (Azexport.az və Eximbank)
– Qeyri-neft sektoru məhsulları üçün vergi və gömrük güzəştləri

Bu vasitələr ixracatçılara maliyyə yükünü azaltmağa, yeni bazarlara çıxmağa və rəqabət qabiliyyətini artırmağa kömək edir. Hədəf – 2030-cu ilə qədər qeyri-neft ixracının ümumi ixracdakı payını ciddi şəkildə artırmaqdır.

———

71. Dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının formalaşması və ölkə iqtisadiyyatında tətbiqini xarakterizə edin.

Dayanıqlı inkişaf konsepsiyası iqtisadi, sosial və ekoloji məqsədlərin balanslı şəkildə həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. BMT tərəfindən 2015-ci ildə qəbul edilmiş "2030 Gündəliyi" və "Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (SDG)" bu konsepsiyanın qlobal əsasını təşkil edir.

Azərbaycan bu konsepsiyanı Milli Prioritetlərə və Strategiya Sənədlərinə daxil etmişdir. Əsas tətbiq sahələri:

– Enerji səmərəliliyi və yaşıl texnologiyaların tətbiqi
– Kənd təsərrüfatında ekoloji dayanıqlılıq
– Rəqəmsal dövlət xidmətlərinin genişləndirilməsi
– Gender bərabərliyi, təhsil və səhiyyə sahəsində islahatlar
– İnfrastruktur layihələrində ekoloji standartlara uyğunluq

Dayanıqlı inkişaf Azərbaycan üçün yalnız iqtisadi deyil, həm də sosial və ətraf mühit aspektindən vacib prioritet sayılır. Xüsusilə COP29 tədbirinin Bakıda keçirilməsi bu istiqamətdə ölkənin qlobal rolu və niyyətlərini əyani şəkildə nümayiş etdirir.

____

72. Dayanıqlı inkişafın məqsədlərini açıqlayın.

Dayanıqlı inkişafın məqsədləri (Sustainable Development Goals – SDGs) 2015-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən qəbul olunmuş 2030 Gündəliyi çərçivəsində müəyyən edilmiş 17 qlobal hədəfdən ibarətdir. Bu məqsədlərin əsas mahiyyəti – ekoloji təhlükəsizliyi təmin edən, sosial ədalətə əsaslanan və iqtisadi baxımdan sabit cəmiyyətlərin qurulmasıdır. Məqsədlər bir-biri ilə əlaqəlidir və hər biri insanların rifahı ilə planetin qorunmasını uzlaşdırmağa yönəlib.

Əsas məqsədlərə aşağıdakılar daxildir:

– Yoxsulluğa son qoymaq
– Aclığı aradan qaldırmaq və ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək
– Keyfiyyətli təhsil və cinsiyyət bərabərliyi
– İqtisadi artım və layiqli iş yerləri
– Təmiz su və sanitariya, əlçatan və dayanıqlı enerji
– İqlim dəyişikliyi ilə mübarizə
– Dəniz və quru ekosistemlərinin qorunması
– Sülh, ədalət və güclü institusiyalar
– Qlobal tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq sisteminin qurulması

Azərbaycan bu məqsədləri milli səviyyədə uyğunlaşdıraraq dövlət proqramlarına inteqrasiya etmiş və müvafiq hesabatlılıq mexanizmləri yaratmışdır.

———

73. Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin ümumiliyini açıqlayın.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı ildə təsdiqlədiyi Strateji Yol Xəritələri ölkənin milli iqtisadi inkişafını və əsas sektorlar üzrə hədəflərini müəyyənləşdirən əsas proqram sənədləridir. Bu xəritələrdən biri “Milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə strateji yol xəritəsi”, digərləri isə neft-qaz, kənd təsərrüfatı, sənaye, logistika, maliyyə, turizm, informasiya texnologiyaları və təhsil sektorları üzrə hazırlanmışdır.

Bu xəritələrin ümumiliyi aşağıdakı aspektlərdə özünü göstərir:
– Davamlı və inklüziv iqtisadi artımın təmin edilməsi
– İnsan kapitalının inkişafı və əmək bazarının modernləşdirilməsi
– İnfrastrukturun yenilənməsi və innovativ texnologiyaların tətbiqi
– Qeyri-neft sektorunun prioritet elan olunması
– Sahibkarlığın dəstəklənməsi və rəqabətqabiliyyətli iqtisadi mühitin formalaşdırılması

Strateji yol xəritələri həm iqtisadi islahatların planlaşdırılmasında, həm də xarici investorlar üçün etibarlı yol xəritəsi kimi çıxış edir. Bu sənədlər Azərbaycanda iqtisadi idarəçiliyin daha sistemli və uzunmüddətli planlanmasına şərait yaradır.

———

74. Azərbaycan 2030: “Sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri”nin istiqamətlərini açıqlayın.